

BERGERGUTTER I KRIG

Denne artikkelen handler om noen unge menn fra Berger som plutselig ble kastet ut i krigens forferdelige virkelighet da Tyskland angrep Norge natt til tirsdag 9. april 1940.

Angrepet på Norge 1940

Presis kl. 03.10 natt til mandag 8. april stevnet krysseren Blücher i spissen for en mindre eskadre bestående av krysserne Lützow og Emden, og torpedojagerne Möwe, Kondor og Albatross ut Kieler- fjorden. Angrepet på målet som lå over 700 km lengre nord var begynt.

Krysseren Blücher

Pol III

I Oslo hersket det full forvirring; hverken i regjeringsmøtet som sluttet kl. 21.00 om kvelden 8. april eller i den halvtimes regjeringskonferanse som fulgte, ble det truffet vedtak om mobilisering. Derfor var det enkeltindivider ytterst i Oslofjorden som måtte utføre sine oppgaver på eget initiativ. Like etter kl. 22 avlyttet man på Blücher en ordre om at alle fyr i Sør-Norge skulle slukkes. Men da eskadren en halv time senere nærmet seg grensen for det som ble betegnet som Oslo krigshavn, lyste fortsatt Færder og Torbjørnskjær. Nettopp her, mellom disse to fyrene hadde Melsom-rederiets lille hvalbåt Pol III patruljert som nøytralitetsvakt siden den ble rekvirert av Marinen i september 1939.

Kl. 22.50 ble den 59. breddegrad passert, og minutter senere flammest en lyskaster opp. Det var POL III som nærmet seg og signaliserte med morselampen; de forlangte visitering. Eskadren fortsatte som om ingenting var hendt. Torpedojageren Albatross, som var seks ganger større enn Pol III, fikk ordre om at vaktbåten skulle stoppes.

Pol III

Kaptein Welding Olsen på Pol III hadde kommandert full fart mot inntrengerne, og da morsesignalene ikke ble besvart, ga han ordre om å skyte varselskudd. De to fartøyene nærmet seg hverandre med voldsom fart, og det ble en voldsom kollisjon. Da skipene gled fra hverandre forlangte kaptein Welding Olsen via roperten at Albatross skulle overgi seg ellers ville han skyte med skarpt!

Da åpnet Albatross ild med sine 10,5 cm kanoner, samt maskingevær. Skuddsalvene hadde en ødeleggende effekt på Pol III, og en maskingeværkule hadde penetrert kaptein Welding Olsens lår.

Han klamret seg til vraket av Pol III, men var sterkt medtatt av blodtapet og døde etter kort tid i det kalde vannet. Kaptein Leif Welding Olsen hadde uten å nøle motsatt seg den overlegne tyske eskadren. Han falt på heroisk maner som første nordmann for friheten og selvstendighetens sak.

Albatross plukket opp besetningen fra Pol III; de ble plassert under dekk og fikk ikke komme opp før Albatross ankom Oslo to dager senere.

Blant besetningen befant det seg en ung mann fra Krok; Laurens Larsen. Han var sønn av Kristian Larsen og Lilly f. Bullen og sønnesønn av Marcilius Larsen fra Berger som bl.a. hadde vært skipsfører på Kong Carl.

Laurens ble således den første med tilknytning til Berger som støtte sammen med de tyske angriperne.

Oscarsborg

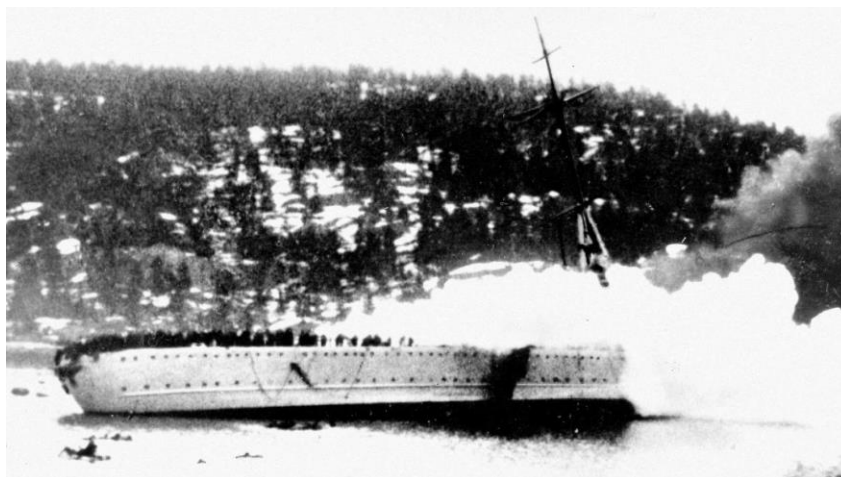
De neste fra Bergerområdet som opplevde det tyske angrepet på kort hold var Anton Grand fra Sand og Bent Pettersen. De var begge på Oscarsborg. Bent var innkalt som kokk, men det var mangel på mannskaper, og alle ikke-stridende ble også kalt ut, så da oberst Birger Eriksen uttalte de berømte ordene: «Visst Fanden skal der skytes med skarpt!», var to kanoner bemannet.

Kl. 04.21 ga oberst Eriksen ordre om ild; den første 345 kilos granaten trengte gjennom ståldekket på Blücher og eksploderte. Neste skudd traff fundamentet av kommandotårnet ved forreste mast. Nå åpnet også batteriene i Husvik og på Kopås ild. Blücher syntes dødelig lammet, men for en moderne krysser med Blüchers konstruksjon var artilleritreffene ikke å regne som fatale. Men kombinasjonen av treff fra artilleri og to torpedotreff fra batteriet på Nordre Kaholmen gjorde utslaget.

Etter åtte minutter opphørte kamphandlingene, dvs. like før kl. 04.30, og det ble stille i Drøbaksundet. Bare knitringen fra flammene – og de hjerteskjærende skrikende fra de sårede og de mange som lå som brennende fakler i vannet, kunne høres.

Kl. 06.23 kantret Blücher, rullet rundt og gikk ned med baugen først.

For mange som overvar dette forferdelige skuespillet, ble livet for alltid forandret. Bent Pettersens familie forteller at han bar på disse minnene resten av livet og at han aldri ble helt den samme.

Krysseren Blücher ruller rundt og synker

Vindfangerbukta

Flyverløytnant Kolbjørn Røed fra Berger var med et av tre fly som takset på vannet fra Horten med avgang kl. 01.15 og ankomst Vindfangerbukta rett nord-øst for Oscarsborg kl. 03.00. De hadde ligget rett foran den tyske eskadren hele veien mellom Horten og Oscarsborg.

De visste at noe var i ferd med å skje ute i fjorden, men hadde heldigvis ikke hatt noen kontakt med fienden underveis.

Historien om hva som skjedde videre med Kolbjørn Røed etter at det smalt på Oscarsborg, kan man lese om i Årbok for Svelvik 2015 (Svein Gulli: På vingene i krig)

Berger 9. april

I luftlinje er det kun 20 km mellom Berger og Oscarsborg. De kraftige drønnene fra kanonene og de etterfølgende eksplosjonene hørtes på Berger. Hva skulle man gjøre?

De fleste gjorde seg som vanlig klar til dagens gjøremål; for de fleste innebar dette at man stemplet inn på en av fabrikkene før kl. 07.00.

På arbeidsplassene kom snart diskusjonen i gang når det gjaldt hvordan man skulle forholde seg til mobilisering. Noen hadde mottatt mobiliseringskort i posten på et tidlig tidspunkt, hvor det sto når og hvor man skulle mobiliseres dersom det ble mobilisering etter 1. januar 1940. Min far, Leif H. Hansen, hadde mottatt et Krigstjenestekort hvor det sto at han skulle møte på Utstillingsplassen Hønefoss 2. mobiliseringsdag – hva innebar det?

M.-skjema 5 I a.

Krigstjenestekort (K. T. K.)
(Soldaten skal ta vare på dette kort som gjelder til nytt kort kommer)

Vestopland Inf. Regiment
for soldat av (avdeling) Landvernsbataljon

Nr. Årskl.	Navn	1722/28. Leif Hugo Hansen,
---------------	------	----------------------------

Adresse: Berger i
V e s t f o l d.

Hvis det Blir ~~en~~ alminnelig mobilisering etter 1. januar 1940...
skal De uten nærmere ordre møte .. formiddag... 2. mobiliseringsdag
på ~~Utstillingsplassen Hønefoss~~ eller snarest mulig derette
og melde Dem ~~for~~ 1. kompanis. chef.....

OBERSTLØITNANT LEEWY
.....
(..... sjef, adresse)

Vend!

Flere gutter ble enige om at de burde prøve å komme seg til nærmeste militærleir. De tok farvel med sine familier og kjørte av sted på i en bil ført av Bendik Trandum. Målet var Heistadmoen som var nærmeste militærleir.

Etter det som ble fortalt, ville plasskommandanten på Heistadmoen ikke ta imot karene fra Berger. Han kunne visstnok ta imot far som var den eneste med mobiliseringskort, men da sa Petter Moen, som var smed og senior i gjengen; «Alle eller ingen». Det viste seg senere at plasskommandanten var medlem av NS, noe som kanskje var årsaken til at Heistadmoen med 2000 mann i beredskap kapitulerte bare et par dager senere!

Dagen etter prøvde de seg igjen; denne gangen kjørte de til Helgelandsmoen. Herfra ble de dirigert videre til Sokna. Pga. faren for luftangrep prøvde man å spre mobiliseringen mest mulig.

På Borgerud gård og Borgerud skole i Sokna ble følgende gutter fra Berger mobilisert: Magnus Nilsen jr., Harald Henriksen og min far Leif H. Hansen.

Det var kaotiske tilstander i tiden etter 9. april; mobiliseringsordren som ble kunngjort i radio om morgenen 9. april var uklar. Etter mobiliseringsplanen skulle Landvernbataljonen av I. R. 6 møte fram i Hønefoss og deretter flyttes til

Larvik-Sandefjord avsnittet, hvor den skulle være på plass 9. mobiliseringsdag. Til tross for kaoset, forsøkte befalet med bataljonens sjef major Haneborg Hansen i spissen, å organisere troppene i Landvernbataljonen av I.R. 6 hvor de tre guttene fra Berger var mobiliseringsdisponert, etter beste evne. Alle som møtte opp ble innlemmet i bataljonen; det var feltartillerister som skulle ha møtt på Gardermoen, flygere fordrevet fra Fornebu, marinefolk, ingeniørsoldater og frivillige uten militær opplæring.

Det ble sagt til bataljonens ros at praktisk talt ingen som meldte seg og ville kjempe, ble avvist.

Leif Hansen på rekruttskole 1928

Magnus Nilsen jr.

Harald Henriksen

Situasjonen ble ikke mindre kaotisk og forvirrende for de som ville verve seg, da 3. kompani av Landvernbataljonen som hadde overgitt seg til en liten styrke tyskere i Horten 9. april, ankom Sokna hvor de fleste ble dimittert og reiste hjem!

Magnus, Harald og far ble alle satt opp i samme mitraljøselag i Mitraljøsekompaniet av Landvernbataljonen. Magnus og Harald hadde begge tjenestegjort ved Garden, og far hadde utdannelse på mitraljøse fra rekruttskolen på Helgelandsmoen sommeren 1928. Magnus som var eldst av de tre, ble lagfører. Kompaniet som besto av 3 mitraljøsetropper og en geværtropp, disponerte 9 mitraljøser. På det meste var det ca. 150 befall og menige i kompaniet. Nettopp mitraljøsene skulle vise seg å være av avgjørende betydning for å forsinke tyskernes fremmarsj gjennom Valdres. Geværerne man fikk utdelt var Krag-Jørgensen, de fleste 1897 modell i dårlig forfatning, mens mitraljøsene av type Colt m/29 (Browning M1917), lisensprodusert på Kongsberg, var i meget god stand.

Mitraljøse Colt m/29

Krag Jørgensen M/1897

De få gangene far snakket om tiden i Landvernbataljonen, var det offiserene han nevnte; spesielt bataljonssjef major Haneborg Hansen som var tilstede på Hønefoss allerede 9. april og kompanisjef for 4. kompani – Mitraljøsekompaniet, kaptein Christensen. De gjorde ifølge min far en utmerket jobb og fikk snart mannskapenes tillitt. I og med at jeg kjente til navnet på kompanisjefen, har det vært mulig å følge de tre Berger-guttene fra Sokna og helt til de hvite flagget ble heist i Vestre Slidre 30. april. Jeg vet ikke i detalj hvor de var involvert til enhver tid, men det har vært mulig å følge mitraljøsekompaniet under hele perioden, bl.a. gjennom bøker som ble skrevet etter krigen.

I krig langs Sperillen og Begna

Allerede tidlig på dagen den 11. april fikk bataljonen anmodning fra regimentet om å sende et kompani fram i fremste linje ved Ask-Tyristrand for å stoppe et forventet tysk angrep. Bataljonen kunne bare delvis imøtekomme dette og sendte en geværtropp av 1. kompani og et mitraljøselag av 4. kompani til Ask-Egge. Tyskerne angrep imidlertid ikke og avdelingene ble trukket tilbake til Sokna samme kveld. Samme dag hadde Hvalsmoen og Helgelandsmoen blitt bombet, og det kom melding om at 12 busser og 6 lastebiler med mer enn 500 tyskere var på vei nordover fra Drammen. Det som bekymret bataljonssjefen mest var at tyskerne kunne gjøre et hurtig fremstøt fra vest over Krødsherad. Der var det nemlig ingen sikring. Fredag 12. april fikk bataljonen ordre om å forflytte seg til Ådal sør for Sperillen. Den fikk som oppgave å hindre tyskernes fremmarsj langs Begna. Begna er hovedelven i Begnavassdraget. Den renner fra Filefjell i den sørlige delen av Jotunheimen, gjennom Valdres og ut i Sperillen ved Nes i Ådal. Overflyttingen begynte natt til lørdag 13. april. Utstyr og materiell, samt en stor del av soldatene ble kjørt med lastebiler over Hønefoss og frem til de nye stillingene. Da det ikke var plass nok på bilene måtte største delen av 4. kompani hvor Berger-guttene var oppsatt, samt depotavdelingen, ta en nattmarsj over åsen til Ådal. Det var dyp snø og kaldt, så disse avdelingene fikk en meget tøff start på krigen langs Begna.

Kaptein Christensens mitraljøsekompani ble lagt ved Finsand nord for Fjøsvika. Man fortsatte arbeidet med å organisere seg, og man fikk avsluttet arbeidet med å sette opp 3 mitraljøsetropper og en geværtropp. Heldigvis gikk dagen uten noe tysk angrep hvilket gjorde at de styrker som var under oppsetting kunne komme i best mulig kampdyktig stand.

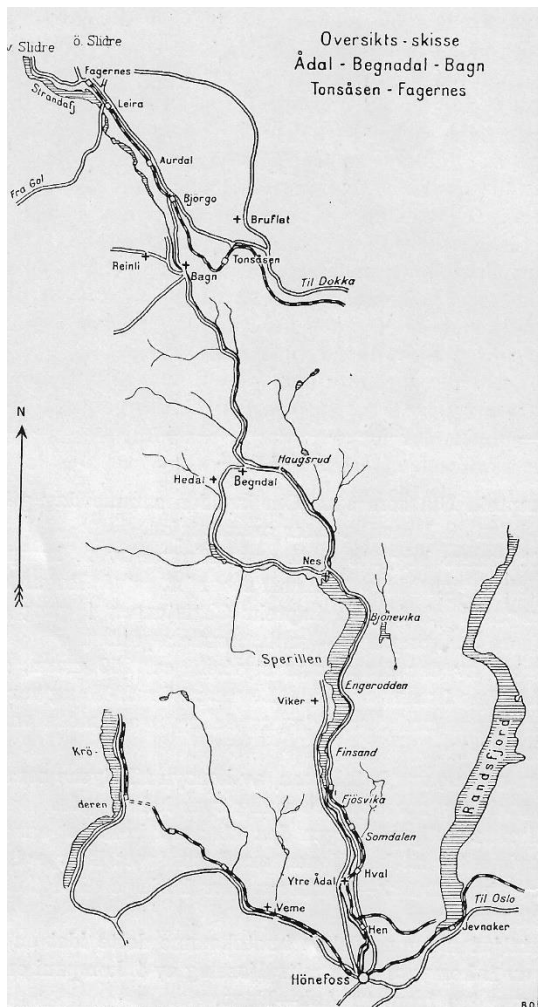
Hen

Det kom raskt til 3 harde trefninger, nemlig ved Hen, Hallingby og Bjonevika, alle ved veien som går øst for Sperillen; tidlig om morgenen søndag 14. april ble to mitraljøsetropper beordret frem i fremste linje ved tettbebyggelsen i Hen. Den ene mitraljøsetroppen kjørte nord for Hen inn på en sidevei som kommer ut på hovedveien igjen ved Nymoen. Midtveis oppdaget de spor etter en lastebil som hadde vært innover sideveien og snudd; tyskerne hadde vært der allerede, og sivile kunne fortelle at 500 tyske soldater hvilte ved veien 2 km lenger sør! Ikke før hadde mitraljøselagene fra 2. mitraljøsetropp kommet i stilling ved Nymoen før de fikk se en lastebil med ca. 20 tyske soldater på vei mot Hen. Tyskerne oppdaget det ene mitraljøselaget og fyrte av et par byger med maskingevær. «Halt! Overgi dere!» ropte en av tyskerne. I det samme smeller det fra den ene norske mitraljøsen. Et øyeblikk senere er bare to tyskere på beina; den ene prøver å kaste en håndgranat mot mitraljøsestillingen, men et velrettet skudd fra en Krag satte han ut av spill. Den andre sprang ut i veigrøfta og i retning mot Hen.

Den norske mitraljøsen hadde skutt fra kun 20 m hold, og skuddene hadde derfor hatt en voldsom virkning. Det hele var en så forferdelig og uvirkelig opplevelse for de norske soldatene, og flere ble kvalme og brakk seg. Disse ungene mennene hadde havnet i en situasjon de vanskelig hadde kunnet forestille seg. De fleste, som våre gutter fra Berger, kom fra små, fredelige steder. Berger guttene var vant til å synge i kor eller spille i korps - og å gå på dans på Samhold på lørdager. Nå var de plutselig i en situasjon hvor de måtte skyte på medmennesker, unge menn som dem selv, for å drepe; nå var det snakk om å drepe eller bli drept!

Etter dette kom mitraljøselagene og 2. kompani i kamp sør for Hen. Det var jevn skyting hele ettermiddagen. Etter hvert fikk 2. mitraljøsetropp en vanskelig stilling og trakk seg tilbake til Finsand.

Fienden fikk ingen fremgang denne dagen. Ut på kvelden ble 2. kompani avløst av 1. kompani forsterket med en mitraljøsetropp.

Hallingby

Det begynte å snø om morgenen mandag 15. april. Snøen var bløt og snart var alle gjennomvåte.

Ved 8-tiden gikk tyskerne til angrep. 3. kompani og 1. kompani som lå lengst fremme hadde begge blitt forsterket med en mitraljøsetropp fra 4. kompani. Det utviklet seg til en skogskamp som foregikk på nært hold. Etter hvert kunne de norske soldatene konstatere at tyskernes treffsikkerhet var heller dårlig; de skjøt i alle retninger med sine automatvåpen. Tyskerne brukte imidlertid også bombekastere – i tillegg til flyangrep virket disse moralsk nedbrytende på de norske soldatene som vanskelig kunne forsvare seg mot disse våpnene. Heldigvis holdt snøværet flyene borte akkurat denne dagen.

Ved 13-tiden inntraff det noe som lett kunne ha fått følge for hele bataljonen; den mentale påkjenningen ble for stor for noen av de norske guttene i fremste linje ved Hallingby. De ble grepet av panikk, kastet seg på bilene og kjørte i full fart nordover langs veien. Denne panikken kunne lett ha smittet over på resten av bataljonen, men en del, deriblant mitraljøsefolkene ble standhaftig på sine plasser. Det ble senere skrevet at «de hindret ved sin beundringsverdige holdning at bataljonen ble revet opp.»

Mandagen ble ellers en redselsdag i Ytre Ådal. Hvert eneste hus langs veien ble ransaket og alle mannfolk ble tatt til fange. Tyskerne skjøt og drepte flere på sin vei nordover denne dagen, spesielt gikk de hardt til verks i Somdalen. Grunnen til at de for så forferdelig frem mot sivilbefolkningen, var at de trodde det var franktirører som hadde angrepet den tyske lastebilen dagen før. (Begrepet franktirør ble først brukt under den fransk-tyske krig i 1870 da Frankrike opprettet flere frikorps som deltok til dels uten militær ledelse og ofte uten regulær uniform, dvs. som sivile. De var ikke beskyttet av de avtalte krigskonvensjonene).

Til slutt hadde tyskerne samlet 70 mannlige fanger som ble stilt opp ved Hval bru. Hver 10. mann skulle skytes som franktirør. I siste liten kom det melding om at det var ordinære norske tropper som hadde vært i ilden ved Nymoen dagen før, og alle fangene ble sendt til Hønefoss hvor de ble sluppet fri etter tre dager.

Alle de drepte fra Ådal denne dagen ligger i en fellesgrav ved Hval kirke. Det er reist en stor bautastein på graven.

Bjonevika

Major Haneborg Hansens ordre var å hindre tyskerne fremmarsj langs Begna, og ved Bjonevika så han muligheten for å gjøre nettopp dette. Alle tropper ble trukket tilbake nord for Bjone elva og brua ble sprengt. 1. kompani ble lagt i fremste rekke og tre av mitraljøsene fra 2. mitraljøsetropp ble satt ut i meget gode stillinger, forskanset og kamuflert. Det 4. mitraljøselaget ble holdt i reserve, klar til å skyte fra lastepanet.

Et fly fløy over stillingene, tilsynelatende uten å oppdage noe. Det begynte å mørkne før man ved 21.30-tiden så den første tyske patruljen. Så kom det en bil og en del syklistene. De følte seg tydeligvis helt trygge og rigget opp lys for å reparere brua. Så rykket hovedstyrken frem, og snart var 30-40 tyskere kommet seg over den delvis sprengte brua og kom marsjerende mot de norske stillingene. Da disse tyskerne var på 70 meters hold, spilte de norske mitraljøsene opp. De tyske soldatene svarte med sine automatvåpen og det ble et øredøvende leven. Et lag tyskere kom over isen, og mitraljøsene måtte forsøke å ta seg av disse. Den siste av disse tyske soldatene kom på 50 meters hold før han falt. Det ble sagt at de norske mitraljøsene arbeidet utmerket. De var nå de eneste som var fremme i ildlinjen, og det hastet med å trekke seg tilbake da kuleregnet fra tyskerne stadig tiltok. Det holdt på å gå galt da 2. lags bil velte, men alle kom seg opp på de to andre bilene og forsvant nordover ut av kuleregnet. I følge meget pålitelige kilder skal det ha falt 94 tyskere under trefningen i Bjonevika, hvilket viser hvor viktige mitraljøsene var for Landvern bataljonens kamp for å stoppe tyskerne.

Bagn

Det har blitt skrevet at ingen steder i Sør-Norge fikk tyskerne slik motstand som langs Begna og spesielt i Bagn. Tyskernes tap var meget store, og det ble tatt et betydelig antall fanger. Bagn som var et av få steder sørpå hvor tyskerne måtte trekke seg tilbake, vil alltid bli stående som et av de mest ærerike stedsnavn fra krigshistorien 1940 i Norge.

Så snart bilene med mitraljøsene hadde passert brua over Begna ved Nes i Ådal, ble den sprengt. De utkjørte soldatene fra mitraljøsekompaniet som sto tett pakket på lastepanet, ble helt stivfrosne i nattekulden på vei nordover mot Aurdal, mellom Bagn og Fagernes.

Den øvrige delen av bataljonen hadde allerede startet den 6 mil lange nattmarsjen nordover til Aurdal hvor de kom fram tidlig dagen etter. Her fikk de et par timers velfortjent søvn selv om lokalene ikke var oppvarmet, og de slet med kuldegradene og stivfrosne uniformer.

Brua ved Storbyfoss i Bagn ble sprengt like etter at den siste bilen hadde passert om natten.

Onsdag 17. april begynte man arbeidet med å besette stillingene i Bagn. Dette arbeidet kunne foregå i ro, da man hadde fått forsprang på tyskerne, og også her viste bataljonssjefen og hans offiserer bevis på sin militære dyktighet. Tyskerne innrømmet da også senere at terrenget var meget godt utnyttet.

Major Haneborg Hansen fikk ordre om å holde Bagnstillingen for enhver pris, hvis ikke ville alt rakne i dette frontavsnittet.

Bortsett fra noen fiendtlige fly, hadde man ikke kontakt med tyskerne denne dagen. Natt til torsdag 18. april var det også rolig, men det ble lite søvn og hvile da postene var besatt hele natten – og kaldt var det!

Det ble senere rapportert at stemningen blant soldater og befal var meget optimistisk! For det første var de norske stillingene i Bagn så dominerende, at her måtte man kunne holde tyskerne stangen en stund, og godt oppsatte norske tropper fra I.R. 9 og I.R. 10 var allerede underveis fra Vestlandet.

Dessuten trodde man at det snart ville være store allierte styrker i landet som ville jage ut de forholdsvis små tyske styrkene som sto her. Man regnet jo med at den engelske flåten for lengst hadde stengt for trafikken mellom Tyskland og Norge!

Noe som derimot gjorde mange engstelige, var rykter om hvordan tyskerne oppførte seg i allerede besatte områder. Usikkerheten for hva som skjedde med familiene hjemme preget de aller fleste. På Berger gikk imidlertid livet omtrent som vanlig. Her var det knapt en tysker å se, og når søndagen kom, pyntet man seg som vanlig. Det måtte ha vært vanskelig å forstå at bare noen mil lenger nord var det kamper på liv og død! Mor skriver da også i et brev til far når hun igjen får kontakt med ham, og han sitter i fangenskap, at det er vondt å se at på Berger går alle rundt pent pyntet i søndagsklær, når hun vet at han sitter i fangenskap.

Utpå dagen kom det meldinger om at tyskerne var i ferd med å trekke seg ut av Begnadalen, og det ble gitt ordre om at bataljonen skulle rykke sørover igjen. Kl. 16.30 begynte frammarsjen med 1. kompani som forpostkompani. De kom imidlertid bare en km sørover før de hørte skyting fra en fremskutt norsk patrulje. Tyskerne var slett ikke i ferd med å trekke seg tilbake!

Det lykkes kompaniet å trekke seg opp i åsen på vestsiden av dalen og ta stilling ved Leisterud vest for Bagn sentrum. De dannet dermed en utmerket sikring på Bagnstillingens høyre fløy. Fienden fulgte etter og gjorde forgjeves forsøk på å slå igjennom.

Hovedstyrken av tyskerne fortsatte på veien mot Bagn sentrum. Rett over Begna øst for veien hadde våre venner fra Berger ligget i stilling ved Bagn kirke siden 17. april. To mitraljøser lå godt forskanset og kamuflert her. Magnus fortalte senere at de overnattet i stillingene ved en kirkegård, og på sine gamle dager tok far oss med for å vise oss disse stillingene. Herfra var det fri utsikt til veien som bare var litt over 250 m unna. I åsen rett nord for Bagn sentrum lå det også to mitraljøser i stilling.

Bataljonens ordre var å slippe tyskerne så langt fram som mulig, før alle norske våpen skulle settes inn på en gang. Det gikk helt etter programmet. Kl. 18.30, da spissen for den tyske framrykkingen var 250 m sør for stillingen oppe i åsen, brakte det løs! Tyskerne svarte straks med alle sine våpen; det ble senere skrevet at det var som om alle onde makter var sluppet løs. Igjen; her var det snakk om å skyte eller bli skutt – og det var snakk om å skyte godt! Og det gjorde de norske soldatene; tyskerne som stormet frem led store tap. Kampene fortsatte utover kvelden og natten, men mellom midnatt og 0200 begynte det å stilne av. Helt stille ble det ikke; man kunne høre hjerteskjærende skrik fra sårede tyske soldater og rauting fra kuer i brennende fjøs.

Mange av tyskerne søkte nå inn i hus. Det var kaldt ca. – 12 grader, og nå begynte de slitne norske soldatene å kjenne at de var gjennomfrosne. Kulda ble også et problem for mitraljøsene nå som de fikk hvile; kjølevannet frøs, og de hadde ikke fått tak i frostfri væske til våpnene. Løsningen ble etter hvert «medbrakt» lunkent vann som fikk våpnene i brukbar stand igjen.

Fra vannbeholderen rundt løpet på mitraljøsen, gikk det en slange som skulle slippe ut vanndampen etter hvert som løpet ble varmere. Da far ble gammel fortalte han om en episode da de lå og skjøt mot tyskerne ved Bagn kirke. Slangen som var stukket ned i snøen hoppet plutselig av festet ved vannbeholderen, og dermed kom det en dampsky som lett kunne røpe stillingen. I løpet av sekunder hadde de klart å få slangen på plass igjen!

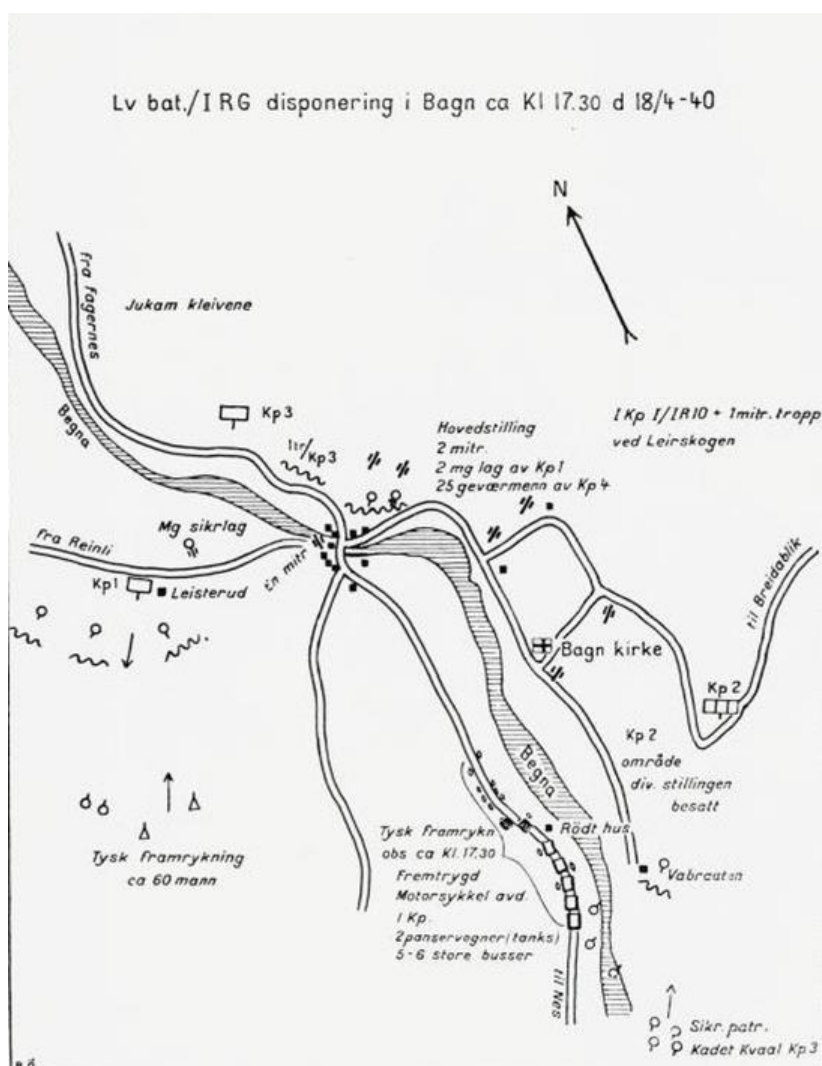
Bagn med Bagn kirke midt på bildet

Før det var lyst om morgenen fredag 19. april, hørtes en rar rasling på hovedveien lenger sør. Man forsto snart at det var en panservogn som var på vei. Da den var 350 m unna stoppet den og kjørte deretter raskt tilbake. Snart smalt det fra 3 bombekastere som var brakt frem. De norske mitraljøsene tok seg nok raskt av disse for det ble helt stille etter et par minutter. Tyskerne satte nå inn et voldsomt angrep som varte hele dagen og ut på kvelden. De norske stillingene var sterkt truet, og det ble senere rapportert at det var vanskelig å forstå at fronten holdt, men ordren var klar: Hold for enhver pris Bagnstillingen.

Motet ble holdt oppe av at de var lovet forsterkninger og avløsning. Plutselig hører de et og deretter flere drønn som kommer fra Bagnskleivene. Det er vestlandstroppene som hadde brakt sitt artilleri i stilling. Kampene fortsatte og to tyske panservogner kom gjentatte ganger frem og beskjøt de norske stillingene med sine maskinkanoner. Da tyskerne mislyktes også denne dagen, gikk de igjen i gang med å sette fyr på husene i Bagn. Snart brant det et ti-talls steder.

Planen var nå at Landvernbataljonen skulle bli avløst av friske tropper fra I.R. 10 som hadde kommet over fra Voss. Noen avløsning av mitraljøsetroppene ble imidlertid ikke forsvarlig før det var mørkt utpå kvelden. Avløsningen gikk stort sett uten problemer, og utover kvelden og natten kom mesteparten av Landvernbataljonen frem til et meget bra innkvarteringssted i Vestre Slidre. Etter å ha fått mat, stupte alle i seng og sov som de aldri hadde gjort før.

I major Haneborg Hansens rapport sto det senere bl.a. å lese: «Landvernbataljonen/I.R. 6 tok første støyten, planla og besatte stillingene og sto der onsdag, torsdag og fredag 17. – 19. april. Kompaniene utførte en pen bedrift Mitraljøsekompaniet (4. kompani) lot seg ikke rokke ut av sine stillinger, tross kraftig og vedholdende fiendtlig beskytning. Kompaniets mitraljøser virket ofte ødeleggende på fienden. 4 kompanisjefer fortjener honnør for fast og dyktig ledelse. Likeledes fortjener det øvrige befall og soldatene anerkjennelse, og det bør våre nok for en soldat å nevne at han har vært med ved Bagn.»

Tonsåsen

Dagene i Vestre Slidre ble først og fremst brukt til hvile og restitusjon, puss og ettersyn av våpen.

Lørdag 20. april var det for første gang samlet oppstilling av bataljonen hvor major Haneborg Hansen holdt tale til bataljonen og takket for innsatsen, spesielt i Bagn.

Søndag var det gudstjeneste i Slidredomen.

Tyske fly var stadig på vingene, og det ble bombet og skutt mot bataljonen, uten større skader.

Tirsdag 23. april var det slutt på hvilen i Vestre Slidre. Landvernbataljonen fikk ordre om å dra sørover til området rundt Bjørgo mellom Aurdal og Bagn, dvs. der hvor veien kommer ned fra Tonsåsen.

Tyskerne oppdaget mitraljosekompaniet ved Bjørgo 24. april, selv om man hadde prøvd å gjemme bilene best mulig, og kompaniet ble bombet og beskyt i lengre tid. De direkte skadene var ikke store, bortsett fra på et par av bilene, men det var en voldsom påkjenning for nervene. På sine riktig gamle dager, fikk far ofte besøk av sin sønnesønn Alexander på sykehjemmet i Svelvik, og han kunne da fortelle at han mente at han faktisk hadde kjent lufttrykket fra kulene fra flyets mitraljører!

Om morgen den 24. april kom også melding om at tyskerne hadde brutt gjennom ved Høljerast bru som krysser Etna mellom Etnedal og Nordre Land.

Da hele bataljonen var fremme ved Tonsåsen, konfererte major Haneborg Hansen med brigadesjefen og sa seg villig til å forsøke å ta igjen Høljerast. Vi skal huske at kommunikasjonen var svært dårlig, og denne beslutningen ville neppe vært tatt dersom man hadde visst at store tyske styrker allerede hadde passert nordover ved Høljerast.

Like over midnatt 25. april bar det sørover med 3. kompani som fortroppskompani. Det var svært vanskelig forhold med mye snø og høye brøytekanter – og kaldt (- 12 grader)! Mitraljosekompaniet, bortsett fra 2. mitraljøsetropp ble værende på Tonsåsen for å avvente nærmere ordre.

Det ble snart klart at man var for sent ute; tyskerne hadde for lengst passert Høljerast med store styrker. Hele natten var det skyting mellom patruljer fra begge sider, og da det ble lyst, presset tyskerne på og kampene tiltok. Det ble snart klart at her kunne det ikke bli tale om annet enn å oppholde fienden. De norske soldatene var utkjørt, forfrosne og sultne, og utpå ettermiddagen kunne de norske stillingene ikke holdes lenger, og bataljonen ble trukket tilbake til Tonsåsen hvor den igjen ble stående i fremste linje etter at vestlandstroppene ble trukket tilbake.

Tidligere enn vanlig på morgenen fredag 26. april fikk bataljonen igjen besøk av tyske fly. De hadde en voldsomt demotiverende effekt på soldatene, spesielt fordi man ikke hadde effektive våpen mot flyene. Kampene fortsatte utover formiddagen, og så helt uten forvarsel ble bataljonen angrepet av to panservogner som med sine maskinkanoner begynte å beskytte stillingene. Den fremste mitraljösen brente løs mot den ene panservogner som stoppet opp lenge nok til at mitraljösen fikk trukket seg tilbake. Da bilen med mitraljösen i all hast måtte trekke seg tilbake, var ikke alle i mitraljøselaget kommet opp på lasteplanet og ble hengende utenpå. Da den skulle passere en annen bil som sto i veikanten, kom den litt for nær og de som hang uten på ble stygt forklemt. En av disse var en av Berger gutta, nemlig Magnus Nilsen jr. som hadde vært mitraljøselaagfører i disse hektiske dagene. Han ble senere tatt til fange av tyskerne og sendt på lasarett i Oslo.

Landvernbataljonen hadde nå vært i kamp i over 40 t, det meste av tiden i fremste linje. Det hadde vært liten eller ingen søvn, dårlig med mat, men først og fremst var det den bitende kulden som hadde tatt mest på. Det var derfor nødvendig med avløsning. I.R. 9 skulle derfor overta forsvaret av Tonsåsen alene, for deretter å bli avløst av Landvernbataljonen igjen om morgen dagen etter. Som avtalt var hele Landvernbataljonen ved dag gry lørdag 27. april igjen framme på Tonsåsen. Det var ingen lang hvile de hadde fått, men litt mat og litt søvn hadde hjulpet på moralen. Landvernsbataljonens oppgave ble nå å holde Tonsåsen til I.R. 10 som lå ved Bagn hadde trukket seg nordover forbi Bjørgo.

Det var opp til bataljonen selv å velge tidspunkt for tilbaketrekning.

4. kompani hadde fire mitraljører på vestsida av veien ved Tonsåstoppen og en ved hovedveien lenger fremme. Det var et slit å få frem mitraljøsene som måtte bæres i armene opptil en kilometers vei i dyp snø.

Ved 8-tiden fikk de besøk av et par tyske rekognoseringsfly, og like etter begynte det tyske artilleriet et voldsomt bombardement av bataljonens stillinger. Tyskerne skjøt flere hytter i brann, men ingen av bilene ble ødelagt.

Bataljonen holdt stand under hele bombardementet, og ved 11-tiden anså den seg ferdig med oppgaven med å holde Tonsåsen og trakk seg tilbake. Etter å ha passert forsvarstillingene ved Aurdal ankom den Skrautvål og Østre Slidre ved 14-tiden.

Bataljonen var i omtrent samme tilstand som etter avløsningen på Bagn – alle var hele utkjørte av mangel på søvn og mat – og pga. av kulden. Etter litt hvile var imidlertid kampmoralen og pågangsmotet igjen tilbake hos de fleste, men de fleste var nok ikke så optimistiske som før. Hvor var den allierte hjelpen?

Etter hvert presset tyskerne på og mandag 29. april passerte de Fagernes. Da tyske styrker nå allerede hadde passert Gol og sto i Hemsedal – og dermed snart kunne være i Lærdal, fant brigadesjefen ut at man sto uten retrettmuligheter, og tirsdag den 30. april kl. 1620 heiste brigaden det hvite flagg og kapitulerte.

I fangenskap

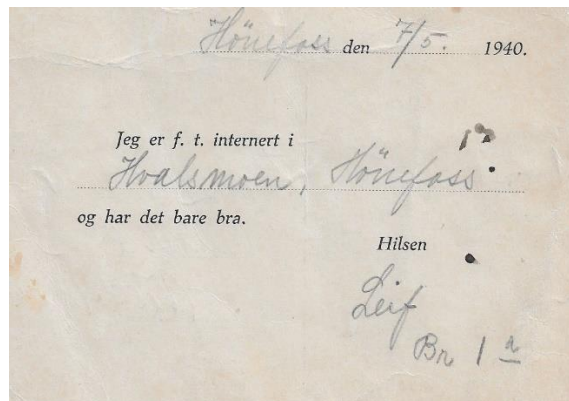
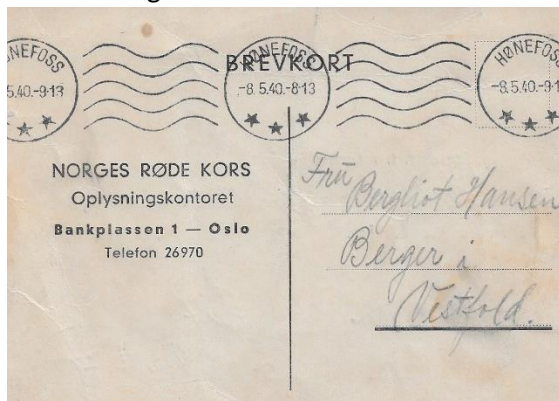
Det første de tyske soldatene gjorde etter kapitulasjonen, var å kontakte medsoldater som hadde sittet i den norske krigsfangeleiren. Det ble sagt at de tyske krigsfangene ga nordmennene den aller beste attest for den behandling de hadde fått. Dette førte i sin tur til at også de norske krigsfangene

under omstendighetene ble behandlet bra, selv om det var dårlig med mat. Etter et kortere opphold i en provisorisk leir på Fagernes, ble de fleste sendt til Hvalsmoen, bortsett fra befall som ble sendt til Grini.

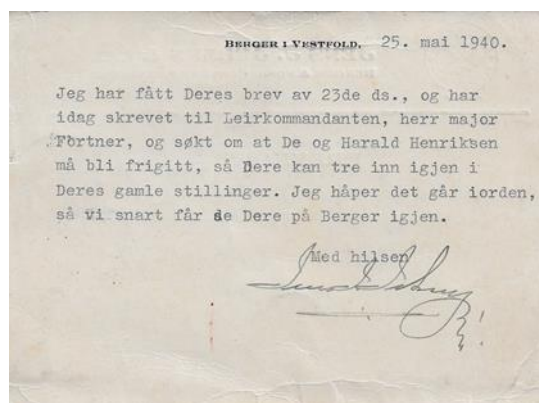
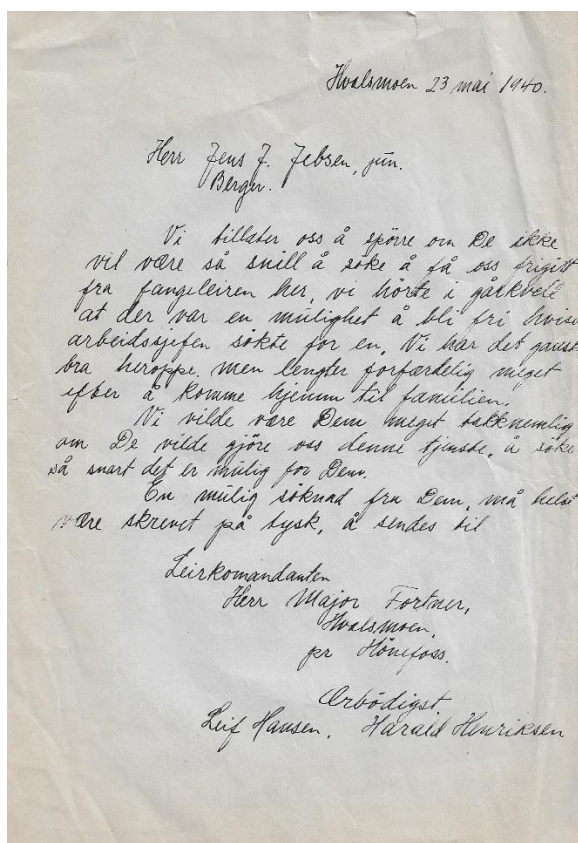
Fra Hvalsmoen ble mindre grupper med fanger etter hvert sluppet fri, først de med tilknytning til jordbruket.

Våronna hadde jo allerede startet.

Den 8. mai får Harald og far via Norges Røde Kors sendt melding hjem om at de er internert på Hvalsmoen. Dette var første livstegn til familiene siden de reiste.

Harald og far hadde hørt at dersom det var behov for dem i produksjonen, ville de kunne bli satt fri. De skrev derfor et brev til fabrikkeier Jens J. Jebsen jr. med spørsmål om han kunne hjelpe dem med dette. Jebsen skriver til plasskommandanten så snart han mottar brevet, og den 1. juni vandrer Harald og far ut av leiren som frie menn og reiser hjem til Berger. Magnus hadde på dette tidspunkt allerede kommet tilbake fra sykehusoppholdet i Oslo.

Avslutningsvis vil jeg få sitere fra et brev som min morfar Magnus Nilsen sr. skrev til sin svigersønn Leif den 23. mai 1940: «... vi er glade for at vi har dere i live samtidig som vi er fornøyd over at dere gjorde deres plikt naar fædrelandet bad dere forsvare hjem og frihet. Tak for det.»

Frigivelsesbevis.
Entlassungs-Ausweis.
Berechtigter til fri jernbanereise til hjemstedet.
Berechtigt zur freien Eisenbahnfahrt zum Heimatort.

Krigsfange Leif Nilsen
Der Kriegsgefangene
født den 3.12. 1907 bosatt i Berger, Vestfold
geboren am 3.12. 1907 wohnhaft in Berger, Vestfold

ankommet i krigsfangeleiren, Hvalsmoen den 5. 5. 1940 blev løslatt ~~etter avgivelse av det~~
eingeliefert im Kriegsgefangenenlager Hvalsmoen am 5. 1940 wurde ~~nach Abgabe der vorgeschriebenen~~

foreskrevne æresord den 5. 1940 fra krigsfangeleiren Hvalsmoen.
ehrenwörtlichen-Erklärung am 5. 1940 aus dem Kr.-G.-L. - Hvalsmoen entlassen.

Så snart han er kommet hjem er han forpliktet til å sende tilbake hit de civile klær og sko
Er ist verpflichtet, die ihm von einer Zivilbehörde oder vom Ausschuss für norwegische Kriegsgefangene
som han eventuelt har mottatt av myndighetene eller av komiteen for norske krigsfanger.
etwa leihweise überlassenen Zivilkleider u. -Schuhe sofort nach Eintreffen im Heimatort an diese Stelle zurückzusenden.

Krigsfangeleiren Hvalsmoen 5. 1940
Kr.-G.-L. Hvalsmoen 5. 1940

Leirkommandant.
Lagerkommandant.
Major u. Kdeur.
Ed. Sch. Batl. 809

2 dager *4 Kr. N.g.*

Etterord

Det var flere unge menn fra Berger som var ute og gjorde sin plikt etter 9. april 1940. Akkurat hvem og hvor de var, har det vært vanskelig å få opplysninger om. Noen og noe kjenner vi til, men ikke alt og alle. Årsaken; de snakket sjelden eller aldri om sine opplevelser. De fleste bar med seg forferdelige, traumatiske opplevelser som de forsøkte å legge lokk på, på ulike måter.

Det var kun på riktig gamle dager at min far begynte å snakke om krigens opplevelser og andre ting som han hadde holdt inne med i alle år.

Disse guttene som vi har hørt om her, høstet lite heder og ære i likhet med andre medsoldater; de fikk et diplom og en medalje.

For å sitere fra general Otto Ruges forord til boken *I krig langs Begna*: «De menn, de kvinner også, som i de korte vårmånedene i 1940 var aktivt med i striden her hjemme, går vel – stort sett – omkring med følelsen av at de er glemt, de selv og deres innsats. Jeg kan selv stundom bli litt bitter når jeg tenker på alle disse anonyme som den gang satte kreftene og livet inn og som få minnes i dag. Men det er dumt å være bitter. Menneskets hukommelse rekker kort, nye og i øyeblikket mer aktuelle ting vil alltid, helt naturlig, fortrenge minnene om det som er forbi, selv når det gjelder hendinger som engang fylte hele vårt sinn. Livet er slik. Våre glemte stridsmenn fra 1940 deler skjebne med millioner av soldater i alle land.»

Kilder:

Alf R. Jacobsen: Krysseren Blücher 9. april 1940 Oslo 2010

P. Lillebrænd: I krig langs Begna - Minneskrift for Landvern bataljonen av I.R. 6 Gjøvik 1947

Oberst Sigmund Amundsen og oberst Jacob Bragstad: VESTOPPLAND INFANTERIREGIMENT NR 6 FRA LEGDSREGIMENT TIL FORSVARSDISTRIKT Oslo 2000

Berger, 10. oktober 2018

Harald L. Hansen